

Микола Вашуленко, Світлана Дубовик

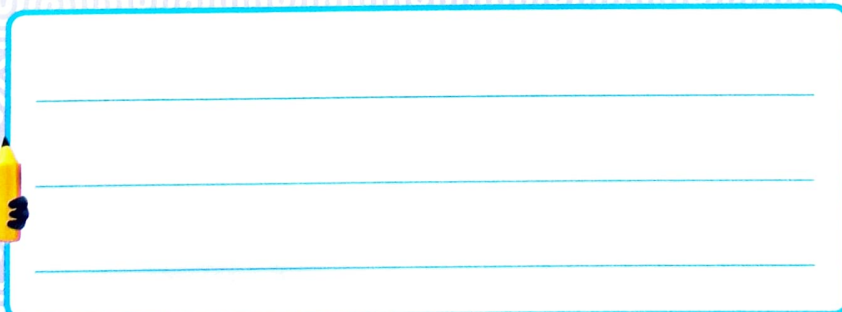
Робочий зошит з української мови

**+ уроки
із розвитку
зв'язного
мовлення**

ЧАСТИНА 2

4

Схвалено для використання в освітньому процесі рішенням експертної комісії з педагогіки та методики початкової освіти Міністерства освіти і науки України (лист Інституту модернізації змісту освіти від 15.04.2021 р. № 22.1/12-Г-40)

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

— робота в парах

— робота у групах

— завдання підвищеної складності

— домашнє завдання

Вашуленко М. С.

В23 Робочий зошит з української мови. 4 клас (у 2-х частинах). Ч. 2 / М. С. Вашуленко, С. Г. Дубовик. — К.: Видавничий дім «Освіта», 2021. — 64 с.

ISBN 978-966-983-234-4.

УДК 811.161.2*кл4(075.2+076)

ІМЕННИК

УРОК 1. Іменник як частина мови.

ПОНЯТТЯ ПРО ІМЕННИКИ З АБСТРАКТНИМ ЗНАЧЕННЯМ

II5 1. Прочитайте загадку. Напишіть слово-відгадку — назву частини мови.

— Хто ти? Що? Твоє ім'я?

— Імена — моя сім'я.

Знають всіх в ній поіменно,

а всі звать сім'ю _____.

2. Поставте одне одному запитання з теми «Іменник». Дайте відповіді на поставлені запитання.

3. Розкажіть однокласникам та однокласницям про своє ім'я.

4. Випишіть із загадки споріднені іменники. Позначте в них корінь.

II6 1. Прочитай вірш Марії Деленко. Вивчи його напам'ять.

Хай еднається в любові розцвітає калиново
українська вся родина, край барвінку — Україна.

2. Запиши вірш із пам'яті. Перевір розділові знаки. Підкресли іменник з абстрактним значенням.

II7 Склади і запиши три речення про Україну. Використай іменники з абстрактним значенням.

Урок 2. Число і рід іменників

118 1. Прочитай віршовані рядки. Доповни їх іменниками з довідки.

_____ сміється.
Солов'їна _____ ллється.
_____ з гаєм розмовляє.
_____ косу заплітає.

Довідка: пісня, верба, вітер, сонечко.

2. Назви слова, які вживаються в переносному значенні.
3. Визнач рід іменників. Доведи свою думку.
4. Випиши виділені слова. Зроби звуко-буквений розбір.

119 1. Відгадай загадки-жарти. Поясни значення виділених слів.

1. З якого **граната** не зробиш намиста? 2. На якому **балі** ніхто не танцює? 3. Яка **балка** не може порости травою? 4. Яка **лава** не кипить у вулкані?

2. Склади і запиши з ними речення.

3. Визнач рід і число іменників у реченнях.

Урок 3. Відмінки іменників. Початкова форма іменників

120 1. Прочитай прислів'я і приказки. Поясни їх зміст.

1. Робота гарна, та день малий. 2. Роботи багато, а користі мало. 3. Роботі ніколи немає кінця. 4. Їсти дай, пити дай, а про роботу не питай. 5. За чужою роботою і світу не бачить. 6. У роботі швидко час минає. 7. Робота сама за себе скаже. 8. Нинішньої роботи на завтра не відкладай. 9. Найкраще в роботі слово: «Готово!» 10. Добрий початок — то половина роботи.

2. Визнач відмінок іменника *робота* в реченнях. Доведи свою думку.
3. Склади і запиши речення з двома відмінковими формами цього іменника (на вибір).

121 1. Прочитай вірш. Добери до нього заголовок.

Гей, у небі, у блакиті —
хто там носить воду в ситі?
А те сито неозоре:
було біле, стало чорне.
Чудасія, чудасія —
та ж те сито воду сіє!

2. Визнач відмінок іменників. Поясни правильність думки.
3. Постав іменники в початковій формі (у називному відмінку однини). Запиши їх. Познач закінчення у записаних іменниках.

4. Назви протилежні за значенням слова.

Урок 4. Відмінювання іменників

122 1. Поміркуйте, із чим можна порівняти. Допишіть іменники з довідки.

Сидить як _____; дивитися як _____;
писати як _____; тане як _____;
почервоніти як _____; любить як _____;
тремтить як _____; меле як _____.

Довідка: млин, цвях, звір, собака, осика, рак, вітер, курка.

2. Доберіть і запишіть синоніми до дієслів *дивитися*, *тремтить*.

123 Складіть і запишіть речення з іменником *собака*, уживаючи його у формах називного, родового і давального відмінків однини.

124 1. Прочитай вірш. Поясни значення слова *коса*.

До мене можна з річки доплити,
мене дівчина може заплести,
дід, як знаряддя, — на плечі нести.

2. Склади і запиши речення зі словом *коса*, уживаючи його в різних значеннях.

3. Запиши відмінкові форми однини іменника *коса*. Познач закінчення у записаних словах.

УРОК 5. ЗМІНЮВАННЯ У ПРОЦЕСІ СЛОВОЗМІНИ ІМЕННИКІВ ПРИГОЛОСНИХ [ґ], [к], [х] ПЕРЕД ЗАКІНЧЕННЯМ — І НА [з'], [ц'], [с']

125 1. Прочитай прислів'я і приказки. Поясни їх зміст.

1. Вік живи — вік учись. 2. Весняний день рік годує. 3. Не доглянеш оком — заплатиш боком.

2. Назви іменники чоловічого роду однини, у яких у місцевому відмінку відбувається чергування кінцевих приголосних основи.

3. Утвори ці форми іменників. Склади і запиши з ними речення.

4. Поясни, чому так говорять: *У чужому оці й порошинку бачить, у своєму і дрючка недобачає.*

126 1. Прочитай вірш Тамари Мезенцевої. Назви слова, ужиті в переносному значенні. Поясни, що вони означають.

Пливе туман сріблястий в лузі
над синім поглядом ріки.
Верба за літечком у тузі
скида червоні кісники.

Земля ще сонечком полита
осінні фарби зігрива...
Чита лелека в книзі літа
про землю-матінку слова.

2. Визнач іменники в місцевому відмінку однини. Поясни їх правопис.

3. Склади і запиши з ними речення. Познач закінчення іменників.

УРОК 6. ЗМІНЮВАННЯ У ПРОЦЕСІ СЛОВОЗМІНИ ІМЕННИКІВ ГОЛОСНОГО [і] НА [о], [е]

127 1. Прочитай прислів'я, доповнюючи словами з довідки. Поясни їх зміст.

У труді цінується _____. Хто шукає _____, знаходить _____. _____ і _____ називають сестрами.

Довідка: майстерність, вправність, мудрість, старанність, трудність.

2. Склади в зошиті таблицю за зразком. Випиши в перший стовпчик іменники жіночого роду, а у другий — звуки, що можуть чергуватися в коренях цих слів.

3. Поясни, чому ми так говоримо: *Де багато слів, там мало мудрості.*

128 1. Прочитай і відгадай загадку Дмитра Білоуса. Запиши відгаданий іменник.

ЛЮДСЬКА ВДАЧА

Про яку, вгадайте, йдеться людську вдачу:
зроду не збідніш з нею, далєбі.
Бо за тую вдачу матимеш віддачу:
що роздав ти людям — вернеться тобі.
Яка це риса вдачі? _____

2. Поясни, що означає іменник *щедрість*.

3. Постав цей іменник у форми давального і місцевого відмінків однини. Склади і запиши речення із цими відмінковими формами іменника.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

УРОК 7. ТЕКСТ-МІРКУВАННЯ «ЧОМУ ВАЖЛИВО БУТИ ДОБРОЮ ЛЮДИНОЮ»

Почитай! У **тексті-міркуванні** висловлюються роздуми з приводу чогось, стверджується чи заперечується якась думка. До такого тексту ставимо питання **чому?**

1 Прочитайте уривок із вірша Любові Забаши. Візьміть до уваги пораду. Поясніть одне одному, як ви розумієте останні рядки вірша.

Сказав мудрець: Хай оживає істина стара:
— Живи, добро звершай! людина починається з добра!
Та нагород за це не вимагай...

♦ Доберіть і запишіть спільнокореневі слова до іменника *добро*.

2 Розкажи, які слова спадають тобі на думку, коли чуєш іменник *добро*. Запиши їх. Поясни, чому саме ці слова ти запишеш.

3 Доберіть і запишіть якомога більше прикметників, які характеризують людину, що робить добро.

Добра людина — _____

4 Поміркуй і скажи, чому так говорять: *у людини добре серце, у людини добра душа*.

5 Дайте відповіді на запитання.

1. Кого зі своїх друзів ти вважаєш доброю людиною?
2. Чому ти вважаєш цю людину доброю?

6 Поясни зміст поради і візьми її до уваги.

Ніколи не роби іншим того, чого не бажаєш собі.

7 Поміркуйте і скажіть, чому важливо бути доброю людиною. Під час висловлення своїх міркувань користуйтеся схемою.

Твердження: _____

Доказ (доведення): _____

Висновок: _____

8 Усно побудуй текст-міркування за схемою, поданою у завданні 7.

9 Запиши текст-міркування «Чому важливо бути доброю людиною». Пам'ятай про абзаци!

Урок 8. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ В ОРУДНОМУ ВІДМІНКУ ОДИНИ

129 1. Прочитайте віршовані рядки Володимира Твердохліба про українську мову. Поясніть правопис закінчень виділених іменників.

Пахне **любистком**, житом, Як тебе не любити,
подихом трав медовим... мово моя чудова!

2. Доповніть вірш про мову, використовуючи іменники чоловічого роду в орудному відмінку однини. Запишіть його. Поясніть написання закінчень іменників у цій відмінковій формі.

130 1. Перестав слова так, щоб прочитати приказки. Поясни їх зміст.

1. Слово, будь, (господар), своєму. 2. (Горобець), вилетить, слово, а, (віл), вернеться. 3. З, приходить, (вік), розум. 4. Читають, (розум), не, книгу, очима, а.

Порада! Постав кому перед сполучником *а*.

2. Спиши, ставлячи слова, що в дужках, в орудному відмінку однини. Поясни правопис закінчень іменників.

3. Розбери за будовою іменники *книга, книжка, книгарня*.

Урок 9. Правопис закінчень іменників жіночого роду на -а (-я) в орудному відмінку однини

- 131 1. Постав іменники, що в дужках, у формі орудного відмінка.

2. Прочитай прислів'я. Поясни, що вони означають.

Дерево міцне корінням, а людина — _____ (дружба). Дружба _____ (правда) міцніє. Дружба _____ (дружба), а служба _____ (служба). З _____ (книга) жити — з добром дружити. Година за _____ (година) — та й так вік зійде. Краще прикусити язика перед _____ (мова), ніж по мові. Говори до гори, а гора _____ (гора).

3. Поясни правопис відмінкових закінчень іменників.

- 132 1. Дай письмові відповіді на запитання. У своїй відповіді використай слова, записані в дужках.

1. З ким ти подорожував улітку? (Бабуся, мама, сестра, подруга.)

2. Чим ви їхали? (Машина, залізниця.)

3. Чим харчувались у дорозі? (Паляниця, шинка, ковбаса, картопля.)

4. Із чим ви ознайомилися під час подорожі? (Історія краю.)

2. Поясни правопис закінчень іменників жіночого роду на -а (-я) в орудному відмінку однини.

3. Доведи, що твої відповіді утворили текст.

- 133 1. Прочитай подані слова. Визнач число і рід цих іменників.

Земля, планета, зірка, природа, надія, краса, мрія.

2. Утвори форми орудного відмінка однини від поданих іменників. Склади і запиши три речення з утвореними відмінковими формами іменників (на вибір).

Урок 10. Правопис закінчень іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини

- 134 1. Прочитай уривок із тексту. Назви ознаки осені, описані в тексті.

Уже не впізнати було рідного лісу, рідної галявинки, рідного ставка. Квіти пов'яли і посохли, травиця пожовкла. Усі були заклопотані, всі готувалися до зими (за *Оксаною Іваненко*).

2. Поясни, чому виділені іменники у формі родового відмінка однини мають різні закінчення.
3. Склади і запиши речення із цими формами іменників. Познач закінчення іменників.

- 135 1. Доповни вірш Дмитра Луценка іменниками з довідки у формі родового відмінка однини.

Для мене багато не треба,
щоб ласку і добрість пізнати;
лиш просвіток рідного _____
та затишок теплого _____,
та житнього _____ шматочок,
та _____, що сяє калинно,
та іскру _____ твоїх дочок,
чорнявих царівн, Україно.

Довідка: хліб, цвіт, небо, дім, краса.

2. Познач закінчення у дописаних іменниках. Поясни їх правопис.

3. Поясни значення слова *калинно*. Склади і запиши з ним речення. Підкресли головні члени речення.

Урок 11. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ НА -Р В ОРУДНОМУ ВІДМІНКУ ОДНИНИ

- 136** 1. Прочитай і відгадай загадку Віри Паронової. Зазнач іменник — назву професії.

Він — художник від природи.
Почуття краси і вроди
у душі своїй несе.
Задля цього зробить все:
підстриже і підфарбує,
гарний настрій подарує.
Золоті у нього руки.
Робить зачіски, перуки.
І красу, що в ньому є,
добрим людям роздає. _____

2. Постав іменник *перукар* у формі орудного відмінка однини. Склади і запиши з ним речення.

3. Розбери за будовою іменники *перука*, *перукар*, *перукарня*.

- **137** 1. Перестав рядки так, щоб прочитати вірш про лікаря. Використай цифрові позначки для нумерації рядків.

Ти на лікаря не сердься, бо у нього добре серце:
І завжди, чим тільки зможе, добрим людям допоможе.
він так само, як і свій. відчуває біль чужий

2. Склади і запиши речення з іменником *лікар* у формі орудного відмінка однини. Познач закінчення іменника. Поясни його правопис.

3. Добери до цього іменника спільнокореневі слова: прикметник, дієслово. Запиши їх.

Урок 12. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ — НАЗВ ІСТОТ У ДАВАЛЬНОМУ Й МІСЦЕВОМУ ВІДМІНКАХ ОДНИНИ

- 138** 1. Перестав рядки так, щоб прочитати вірш Миколи Мітарова. Використай цифрові позначки для нумерації рядків.

Недовго думав мудрий чоловік:
— Чи є що золота дорожче на землі? —
— Дорожча дружба — є, була і буде!
у мудреця спитали якось люди.

2. Прочитай виразно вірш. Поміркуй і дай відповідь на запитання, що міститься у вірші.
3. Назви іменники чоловічого роду, використані у вірші. Постав їх у форми давального і місцевого відмінків. Склади і запиши речення із цими формами іменників.

- 139** 1. Прочитай віршовану пораду Алли Свашенко. Візьми її до уваги.

Кому? чому? і де ви? У полі, в лісі, в лузі —
У кінці тут -и чи -і: пам'ятайте, друзі.
мамі і сестрі своїй.

2. Випиши іменники чоловічого роду в місцевому відмінку однини. Поясни правопис закінчень цих іменників.

- 3. Постав іменники *друг*, *товариш*, *приятель* у формі давального і місцевого відмінків однини. Склади і запиши речення з утвореними відмінковими формами іменника *приятель*.

Урок 13. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ІМЕННИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ З ОСНОВОЮ НА ПРИГОЛОСНИЙ В ОРУДНОМУ ВІДМІНКУ ОДНИНИ

140 1. Прочитай речення. Розкажи, що ти знаєш про ввічливість.

Ввічливість — уважність, люб'язність, чемність у спілкуванні. Ввічливість — шаноблива ввічливість у поводженні з людьми. Ввічливі слова — слова, які виражають доброзичливість, чуйність до людей, повагу до їхніх думок, терпимість до навколишніх і вимогливість до себе.

2. Підкресли іменники жіночого роду з основою на приголосний звук.

---

3. Постав підкреслені іменники у форму орудного відмінка однини. Запиши їх. Поясни написання закінчень іменників.

---

141 1. Прочитай текст. Розкажи, яким має бути образ сучасного учня (учениці).

Делікатність, порядність, ерудованість — риси, які мають формувати образ сучасного школяра (школярки).

Делікатність — увічливість, люб'язність у спілкуванні, готовність виявити увагу, зробити послугу; вміння уникати неприємних для співрозмовника тем. Порядність — нездатність на погані, нечесні вчинки. Ерудованість — володіння глибокими знаннями в певній галузі науки і в житті.

Саме ці якості й здібності людини визначають її успішність у дорослому житті. Це немовби своєрідна візитівка людини.

2. Випиши з тексту іменники жіночого роду з основою на приголосний звук.

---

3. Постав записані іменники у форму орудного відмінка однини. Поясни правопис відмінкових закінчень іменників.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Урок 14. СКЛАДАННЯ ТЕКСТІВ ПИСЬМОВИХ ЗАПРОШЕНЬ

1 Розкажіть одне одному, з нагоди яких подій люди використовують запрошення.

2 Прочитай, з якої нагоди можна використати листівки-запрошення.

- 3 нагоди святкування (урочистої події)
- 3 нагоди зустрічі (із цікавими людьми)
- 3 нагоди дня народження
- 3 нагоди свята першого дзвоника

3 Дай відповіді на запитання.

1. Які запрошення ти отримував (отримувала)?
2. Кого ти найчастіше запрошуєш і куди?
3. Які листівки-запрошення ти найчастіше використовуєш — виготовлені самостійно чи куплені в магазині?

4 Поясни, у якій частині тексту запрошення використовуються слова і сполучення: *запрошуємо, ласкаво просимо, дозвольте запросити Вас*. Які з них використовуєш ти?

5 Складіть і запишіть запрошення:

- 1 група — запрошення однокласникам із нагоди дня народження;
  - 2 група — запрошення бабусі й дідусям на свято першого дзвоника;
  - 3 група — запрошення подрузі або другові на концерт відомого співака;
  - 4 група — запрошення батькам на новорічний карнавал у школі.
-
-
-
-

♦ Обговоріть складені у групах запрошення.

6 Подумайте, кого можна запросити до класу (школи) із якої нагоди. Складіть колективне запрошення. Запишіть його.

- 7 Склади текст-запрошення для однокласників та однокласниць із нагоди якоїсь події у твоєму житті. Запиши його на окремому аркуші (листівці) і прочитай у класі.

Урок 15. Уживання літературних форм іменників у місцевому відмінку множини з прийменником *по*

- 142 1. Прочитайте і відгадайте загадки.

1. Ці грибочки невеличкі, із близнючок у них сестрички. По ліс.. мандрують пішки, носять руді босоніжки. 2. Спритний майстер по стрибк...: по дерев.., по гілк.. . Уся руда, пухнастий хвіст, рідний дім для неї — ліс. 3. По лісових доріжк.. біжить клубок з голками на коротеньких ніжк.. . 4. По хвил.. лебідь пливе, людей на собі везе.

2. Поясніть правопис закінчень іменників у місцевому відмінку множини.

- 3. Складіть і запишіть загадку, використовуючи іменники в місцевому відмінку множини з прийменником *по*.

- 143 1. Прочитай текст. Визнач — це художній чи науковий текст.

Починало світати. Із-за з..млі, на кривавій попузі **неба** скочила нев..лика іскорка, і довга промениста стяга простяглася від неї над з..млею. Далі **викотився серп** огненного кільця, і лучок світла полився, розпл..ваючись по гор.., ліс.., по в..соких будівл.. . Далі все більше випл..вав з-за з..млі ш..рокий серп, мов хто невідомий підсував з того боку гаряче іскристе коло. Ось і все воно випл..vlo — чисте та ясне, граючи своїм світлом. Застр..бали його променисті голки по з..млі, заграли ясні іскорки по росі. **Синє** гл..боке небо розгортає своє безкрає поле (за *Панасом Мирним*).

2. Поясни, за яким правилом пишуться слова з пропущеними буквами. До яких слів можуть бути перевірними виділені слова?

3. Випиши третє речення. Поясни правопис закінчень іменників у місцевому відмінку множини.

ПРИКМЕТНИК

Урок 16. ПРИКМЕТНИК ЯК ЧАСТИНА МОВИ

- 144 1. Прочитай і назви частину мови, про яку йдеться. Розкажи, що ти знаєш про прикметник.

Усі прикмети я назву,
хто який я розкажу:
синій, чистий, новий, білий.

2. Визнач у тексті прикметники. Добери до них іменники.
3. Склади і запиши з утвореними словосполученнями речення. Підкресли другорядні члени речення.

- 145 1. Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

Слова — найтонше доторкання до серця, воно може стати і ніжною запашною квіткою, і живою водою, що повертає віру в добро, і гострим ножем, і розжареним залізом, і брудом. Мудре і добре слово дає радість, нерозумне і зле, необдумане і нетактовне — приносить біду (*Василь Сухомлинський*).

2. Знайди в тексті прикметники. Обґрунтуй свою думку. Поясни їх роль.
3. Випиши словосполучення *прикметник + іменник*.

Урок 17. РІД І ЧИСЛО ПРИКМЕТНИКІВ

- 146 1. Прочитай вірш Дмитра Білоуса.

І люблять люди з давнини,
як сонце незагасне,
і свій духмяний хліб ясний,
і рідне слово красне.

2. Випиши словосполучення *прикметник + іменник*. Поясни відмінності між словами цих частин мови.
-
-
-

3. Визнач рід і число прикметників. Обґрунтуй свою думку.

- 147 1. Прочитай вірш Володимира Тименка. Добери до нього заголовок.

Це червоний, жар неначе, це оранжевий, гарячий,
жовтий, як пшениця в полі, мов трава — зелений колір,
голубий — як у краплині, а наступний колір — синій,
синій колір, ніби річка, фіолетовий, мов нічка.

2. Випиши прикметники — назви кольорів. Познач їх закінчення. Доведи, що всі виписані прикметники вживаються у формі чоловічого роду однини.
-
-
-

3. Самостійно добери порівняння за зразком, поданим у вірші. Використай слова *як, мов, ніби, неначе*.
-
-
-

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Урок 18. Складання зв'язних висловлювань за поданим зачином АБО КІНЦІВКОЮ

- 1 Прочитай початок тексту. Допиши кінцівку тексту.

1 вересня — День знань. Це свято відзначають учні й студенти, але найголовніші на ньому — першокласники та першокласниці.

Наймолодші школярі та школярки тільки виходять на шлях, сповнений відкриттів, незрівнянних за силою відчуттів радості від пізнання навколишнього світу і власних можливостей. Від першого кроку залежить дуже багато, зокрема й те, як швидко ученя просуватиметься дорогою знань і як легко долатиме на цьому шляху перешкоди.

- 2 Визнач послідовність речень у тексті. Допиши другий абзац тексту. Обов'язково згадай про справжніх патріотів України.

Це свято шанують у кожній родині, і образ захисника своєї Батьківщини став для нас святом. Ми зрозуміли, що любов до своєї Вітчизни — найглибше почуття людини, що боронити рідну землю — священний обов'язок кожного громадянина. 14 жовтня — День захисника України.

- 3 Прочитай початок тексту.

Тарас Григорович Шевченко — видатний український письменник. Його називають Великим Кобзарем.

---

2. Розкажи, чому Тараса Шевченка називають Великим Кобзарем.
3. Склади і запиши основну частину тексту.

- 4. Склади і запиши кінцівку тексту.

- 4 Прочитай початок тексту. Удоскональ його, уникаючи повторів. Допиши кінцівку тексту.

1 квітня — День сміху. Цього дня завжди тримайте напоготові жарти! Цього дня немає жодних заборон на те, де, коли і над ким жартувати. Сміх, веселощі й кумедні розіграші цього дня не знають кордонів і займають неабияке місце в житті людини.

- 5 Прочитай зачин тексту. Допиши ще один абзац, який би складався з трьох речень.

Друга неділя травня — День матері. Берегинєю родини називають жінку-матір. Найріднішу й наймилішу матусю вшановують у цей день діти, дякують за тепло і ласку, за турботу і любов.

- 6 Прочитай початок тексту. Запиши кінцівку про святкування Дня Незалежності України у вашому місті, селі. За потреби скористайся додатковою інформацією про це державне свято, яку можна знайти в Інтернеті.

24 серпня — День Незалежності України. У 1991 році Верховна Рада України цього дня ухвалила важливий документ — «Акт проголошення незалежності України». У ньому зазначалося, що територія України є неподільною і недоторканою. Відтоді 24 серпня відзначають як державне свято — День Незалежності України.

Цього дня ми згадуємо багату історію нашої держави, героїв і видатних людей, які присвятили своє життя відданому служінню Батьківщині, боротьбі за відновлення державності України.

Урок 19. Відмінювання ПРИКМЕТНИКІВ З ОСНОВОЮ НА ТВЕРДИЙ ПРИГОЛОСНИЙ

- 148 1. Прочитай вислів Василя Сухомлинського. Поясни, як ти розумієш його зміст.

Без поваги, без любові до рідного слова не може бути ні всебічної вихованості, ні духовної культури. Мовна культура — це живодайний корінь культури.

2. Назви прикметники, використані в тексті. Усно постав їх у форми давального і місцевого відмінків однини. Зазнач закінчення у прикметниках.

3. Самостійно склади вислів про любов до рідного слова, уживаючи прикметники з основою на твердий приголосний у різних відмінкових формах. Запиши складений вислів.
-
-
-

3. Поясни написання закінчень прикметників, використовуючи вивчені правила.

- 149 1. Прочитай вірш Володимира Лучука. Поміркуй, чому автор дав йому таку назву.

БІЛИЙ ВІРШ

Білий кінь у білім полі креше білим копитом.
Білий дід майструє тихо через річку білий міст.
Біла баба білим ситом сіє біле борошно.
Біля білих хат вдягнули клени білі кожухи.

2. Знайди у вірші прикметники, познач їх закінчення. Чому прикметники мають різні закінчення? Обґрунтуй свою думку.
3. Склади і запиши речення зі словосполученнями *біла ворона*, *білий хліб*. Поясни, що означають ці сполучення слів.
-
-
-

Урок 20. Відмінювання ПРИКМЕТНИКІВ З ОСНОВОЮ НА М'ЯКИЙ ПРИГОЛОСНИЙ

- 150 1. Прочитайте прикметники.

2. Виберіть рядок, у якому подано всі прикметники з основою на м'який приголосний звук.

А ясне, нічний, ранкова

Б денна, рання, пізній

В сине, домашній, вечірня

Г літня, молодий, старе

3. Поставте ці прикметники в орудному і місцевому відмінках однини. Складіть і запишіть з ними речення.
-
-
-

4. Позначте закінчення у прикметників. Поясніть їх правопис.

151 1. Добери з довідки відповідні прикметники так, щоб можна було прочитати загадку про проліски. Допиши ці слова.

Ще сніг не розтанув з землі,
а з-під нього рослинки _____
визирають і сонце вітають,
_____ цвітом вони процвітають.
Якщо _____ природу ти знаєш,
то, напевно, ці квіти впізнаєш.

Довідка: рідну, малі, синім.

2. Визнач, у яких відмінках уживаються прикметники. Поясни чому.
3. Утвори від прикметника *синій* усі відмінкові форми однини. Запиши їх. Познач у прикметниках закінчення.

4. Склади речення зі словосполученням *синя даль* у формі знахідного відмінка однини.

152 1. Прочитай словосполучення з прикметниками з основою на м'який приголосний звук.

Учорашній день, сьогоднішній вечір, завтрашній ранок, рання зоря, вечірній час, синє небо.

2. Склади і запиши речення з поданими словосполученнями, уживаючи прикметники в різних відмінкових формах. Познач закінчення прикметників.

Урок 21. Визначення форм прикметника (рід, число, відмінок)

153 1. Прочитай прислів'я. Поясни їх зміст.

1. Життя — найбільше багатство. 2. За рідний край життя віддай.
3. На чужому полі не матимеш волі. 4. З малої іскри великий вогонь буває. 5. Світ не без добрих людей. 6. Від ласкавих слів утихає гнів.
7. Слів не розкидаєш, добру славу маєш.
2. Підкресли прикметники хвилястою лінією. Визнач їх рід, число і відмінок.
3. Випиши прислів'я, у яких уживаються прикметники у формі знахідного відмінка однини. Обґрунтуй свою думку.

154 1. Прочитай текст. Визнач, цей текст — розповідь, опис чи міркування (потрібне підкресли). Доведи свою думку.

Дніпро... Ця могутня і велична річка є символом України, її природним багатством та історичною пам'яткою.

Дніпро є третьою за довжиною та площею річкою Європи (після Волги й Дунаю). Його могутні хвилі прокладають шлях безкрайніми рівнинами України. Дніпро — широка річка з повільною і спокійною течією.

У сиву давнину Дніпро називали Борисфеном, а в народних піснях — Славутичем. Саме на Дніпрі з'явилася гордість українського народу — Запорозька Січ.

2. Знайди в тексті прикметники. Визнач їх рід, число і відмінок.
3. Провідмінйай словосполучення *могутня річка*. Запиши утворені відмінкові форми прикметника й іменника. Познач у них закінчення.

155 4. Склади і запиши розповідь про одну з відомих тобі річок України.

Урок 22. Утворення ступенів порівняння прикметників

155 1. Прочитай речення, доповнюючи їх іменами хлопчиків і дівчаток зі свого класу.

- _____ — найкращий друг _____,
а _____ — найкраща подруга _____.
- _____ вищий за _____, але
нижчий за _____. 3. _____ нижча
за _____, але вища за _____.
- Випиши прикметники. Запам'ятай їх правопис.

- Випиши з тексту прикметники-антоніми. Обґрунтуй свою думку.

---

156 Прокоментуйте, як утворилися прикметники *найвищий* і *найнижчий*.
Високий — вищий — найвищий; низький — нижчий — найнижчий.

157 1. Прочитай прислів'я і приказки. Поясни їх зміст.

1. Слово дорожче від золота. 2. Правда ясніша від сонця. 3. Надорожча пісня, якою мати колисала. 4. Свій хліб більш ситний. 5. З усіх скарбів найбільш цінними є молодість. 6. Добрий чоловік надійніший кам'яного мосту (*Народна творчість*).

- Підкресли прикметники.

158 3. Склади і запиши речення з формами прикметників *дорожче*, *ясніша*.

Урок 23. Вимова і написання прикметників на -ський, -цький, -зький

158 1. Утвори від поданих іменників прикметники за допомогою суфікса -ський-.

- Запиши утворені слова. Постав наголос у записаних словах.
Черкаси, Канів, Бориспіль, Чернігів, Васильків, Стрий.

- Познач суфікси у прикметниках.

159 1. Визначте, у якому рядку подано всі іменники — власні назви, від яких утворюються прикметники із суфіксом -ський-.

- А Львів, Суми, Чернівці
- Б Київ, Умань, Полтава
- В Кавказ, Полісся, Поділля,
- Г Луцьк, Миколаїв, Херсон

- Визначте, у якому рядку подано всі іменники — власні назви, від яких утворюються прикметники із суфіксом -цький-.

- А Крим, Вінниця, Одеса
- Б Прага, Париж, Запоріжжя
- В Житомир, Ніжин, Глухів
- Г Харків, Донецьк, Тернопіль

- Складіть і запишіть речення з прикметниками *київський*, *запорізький*, *донецький*. Позначте суфікси у словах.

---

160 1. Самостійно добери десять прикметників із суфіксами -ський-, -цький-, -зький-.

- Запиши прикметники за абеткою. Постав наголос у словах.

- Зроби звуко-буквений аналіз двох прикметників (на вибір).

Урок 24. ПРЯМЕ І ПЕРЕНОСНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ.

ПРИКМЕТНИКИ-СИНОНІМИ ТА ПРИКМЕТНИКИ-АНТОНІМИ

- 161** 1. Прочитай словосполучення. Визнач рід і число прикметників. Обґрунтуй свою думку.

Прозоре джерело, прозора думка; крилатий птах, крилате слово; тепла зустріч, теплий одяг; залізна палиця, залізний характер; золотий перстень, золоте серце.

2. Випиши словосполучення з прикметниками у прямому значенні.
-
-

3. Розбери за будовою прикметники *прозоре, крилатий, залізна*.
-
-

- 162** 1. Прочитай словосполучення. Поясни їх значення.

Золоті монети, золоті руки, золота людина, золоті слова, золота душа.

2. Склади і запиши з виділеними сполученнями слів речення.
-
-

3. Поясни роль прикметника *золотий* у складених реченнях.

- 163** 1. Прочитай вірш Михайла Ткача. Поясни, слова якої частини мови найчастіше вживаються у вірші.

Слова, слова... Вони в собі всі різні:
тривожні й тихі, радісні й сумні,
є терпеливі, є жорстокі й грізні,
лукаві й чесні, мудрі і смішні...

2. Випиши з вірша прикметники-антоніми. Поясни їх роль у тексті.
-
-

3. Добери синоніми до прикметників *різні, радісні*. Склади і запиши з ними речення.
-
-
-

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Урок 25. ДОКЛАДНИЙ ПЕРЕКАЗ ТЕКСТУ «ЯКОГО КОЛЬОРУ СЛОВА?»

- 1** Розкажіть, у яких випадках слід використовувати докладний переказ тексту.

- 2** Прочитайте уривок із тексту Євгена Гуцала «Якого кольору слова?» і два варіанти його переказу, написані різними учнями. Визначте, чий переказ тексту більш вдалий. Поясніть чому.

ЯКОГО КОЛЬОРУ СЛОВА?

А якого кольору слова?

Тихесенько вимовляю слово *зелень*, і постає переді мною все зелене.

Я вже чомусь не сумніваюсь, що й саме це слово зеленого кольору.

А слово *осінь* — жовте, бо восени дозрівають усі грушки в нашому садку, всі яблука. Спершу вони світяться поміж листям молодесеньким жовтим полум'ям, потім починають потроху падати на землю. Й одного дня залишається на гіллі саме тільки жовте, недоторкане листя.

Слово *підсніжник* — біле. Від нього чомусь пахне сніжком, який починає танути.

Пролетіла над подвір'ям ворона. Вона понесла в дзьобі галузку.

Я подумав, що то вона понесла своє чорне слово. Бо слово *ворона* — чорне.

Ось такі кольори мають відомі нам слова (за *Євгеном Гуцалом*).

1 варіант

Якого кольору слова?

Слово *зелень* — зеленого кольору.

Слово *осінь* — жовтого кольору. Восени всі груші та яблука жовтого кольору. Листя на деревах стає жовтим.

Слово *підсніжник* — білого кольору. Він нагадує сніг.

Слово *ворона* — чорного кольору. Вона — чорна.

Ось такого кольору слова.

2 варіант

Якого кольору слова? Вимовляю слово *зелень* і уявляю все зелене.

Це слово *зеленого* кольору.

Слово *осінь* — жовте. Восени дозрівають груші та яблука. Спочатку вони світяться поміж листям жовтим полум'ям, потім починають падати на землю. Пізніше залишається на гіллі тільки жовте листя.

Слово *підсніжник* — біле. Від нього пахне сніжком, що починає танути.
Слово *ворона* — чорне, бо ворона завжди — чорного кольору.
Такі кольори мають відомі нам слова.

 3 Поясніть одне одному, як ви розумієте назву тексту «Якого кольору слова?». Запишіть слова — назви кольорів у тій послідовності, у якій їх згадано в тексті.

4 Прочитай цей текст ще раз. Поміркуй: це розповідь, опис чи міркування. Підкресли правильну відповідь.

 5 Нагадайте одне одному про особливості тексту-розповіді. Запишіть назви його частин.

6 Дай відповіді на запитання.

1. Якого кольору слово *зелень*? _____
2. Якого кольору слово *осінь*? _____
3. Якого кольору слово *підсніжник*? _____
4. Якого кольору слово *ворона*? _____

 7 Прочитайте пункти плану і пронумеруйте їх у тій послідовності, у якій будете переказувати текст.

- Кольори слів.
- Колір слова *осінь*.
- Колір слова *зелень*.
- Колір слова *ворона*.
- Колір слова *підсніжник*.
- Кольори, які мають слова.

8 Розкажи, який пункт плану буде зачином. Які пункти плану належать до основної частини? Який пункт плану є кінцівкою?

9 Прочитай частини тексту до складеного плану. Підготуйся докладно відтворити текст.

10 Запиши докладний переказ тексту. Відповідь на кожний пункт плану пиши з абзацу.

Урок 26. Числівник як частина мови

- 164** 1. Прочитай загадку. Здогадайся, про яку частину мови йдеться в загадці. Запиши слово-відгадку.

Що тримає всьому лад
ще й полічить все підряд?
По порядку поскладає,
бо тим числом лік він знає. _____

2. Запиши словами числівники від 11 до 19. Постав наголос у словах.

---

3. Побудуй звукові моделі числівників *п'ять*, *п'ятнадцять*, *п'ятдесят*.

- 165** 1. Прочитай слова. До якої частини мови вони належать? Доведи свою думку.

Ранок, день, вечір, ніч.

2. Поясни, як одним словом можна замінити ці слова. Дай повні письмові відповіді на запитання:

Скільки годин у добі?
Скільки хвилин у годині?
Скільки секунд у хвилині?

---

3. Поясни роль числівників у мовленні.

Урок 27. Вимова і написання форм родового відмінка числівників (50–100)

- 166** Візьміть участь у грі «Запереч мені». Один учень (одна учениця) висловлює твердження, яке починається з «У мене є...», а другий учень (друга учениця) висловлює заперечення, яке починається з «У мене немає...».

У мене є п'ятдесят копійок — у мене немає _____ копійок.

У мене є шістдесят гривень — у мене немає _____ гривень.

У мене є сімдесят гривень і шістдесят копійок — у мене немає _____ гривень і _____ копійок.

У мене є вісімдесят гривень і сімдесят копійок — у мене немає _____ гривень і _____ копійок.

2. Допишіть числівники. Поясніть їх роль у реченнях.
3. Складіть і запишіть речення зі сполученнями слів *п'ятдесят доларів*, *шістдесят євро*, уживаючи числівники у формі родового відмінка.

- 167** 1. Розгадай ребуси. Назви числівники, використані в ребусах.

100рона, візна, 100лиця, Збуна, 100ляр, візла, 100янка, мі100.

2. Запиши відгадані слова за абеткою.

---

3. Самостійно склади і запиши ребуси за зразком.

сЗбав   оЗмав   поЗвожив

---

4. Склади речення із числівниками *третій*, *сотий*. Запиши їх.

Урок 28. Уживання форм числівників на позначення часу протягом доби

168 1. Дай повні відповіді на запитання.

Скажи, котра година, якщо бачиш:

11:10, 12:20, 13:25, 14:30, 15:35, 16:40, 17:45, 18:50, 19:55, 20:00.

2. Склади і запиши речення про те, що ти робиш о 18:50. Запиши всі числівники, використані в реченні, словами.

169 1. Склади і запиши розповідь про свій розпорядок дня у вихідний день.

2. Зазнач, що ти робиш об 11:00, 14:00, 16:00. Записуй словами використані числівники.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Урок 29. Науковий опис річки Дніпро

1 Прочитай і відгадай загадку. Запиши слово-відгадку — назву річки в Україні. Обґрунтуй свою відповідь.

З північних сторін я мандрую,
випливаю, цілу Україну бачу, споглядаю.
Відвідаю міста, що славні давниною,
і Київ наш великий, осяяний красою.
Як Запоріжжя і Херсон пройду —
у Чорне море шлях я свій веду.

2 Прочитайте уривок із вірша Тараса Шевченка. Розкажіть одне одному, що ви знаєте про річку Дніпро.

Реве та стогне Дніпр широкий,
сердитий вітер завива,

додолу верби гне високі,
горами хвилю підійма.

3 Доповніть і запишіть речення.

Річка Дніпро — _____

3 Прочитайте уважно текст.

Це цікаво знати! Давні греки називали Дніпро Борисфен (той, що тече з півночі). Німецький історик Шрамм уважав, що Дніпро мав такі три давні назви: Варос, Данос, Слаута. У народних піснях та козацьких літописах річку шанобливо величали: Козацький шлях, Велика ріка, Козацький брат.

4 Поставте кілька запитань за змістом тексту. Дайте на них відповіді.

4 Прочитай уважно текст.

Дніпро — одна з найбільших річок Європи, найдовша в Україні. Загальна довжина річки — 2201 км. Упродовж 991 км вона протікає по території України.

Це велика рівнинна ріка з повільною й спокійною течією. Вона тече серединою України, з півночі на південь. Правий берег Дніпра підноситься на 100–150 м. Він порізаний глибокими долинами і ярами та заліснений, утворює мальовничий гірський краєвид. Лівий берег низький, піщаний, часто вкритий сосновим лісом.

Найбільші притоки: Прип'ять, Тетерів, Рось, Інгулець, Десна, Сула, Ворскла, Самара. На берегах цієї річки розташовані міста України: Київ, Черкаси, Канів, Дніпро, Запоріжжя, Кременчук.

5 Доведи, що поданий текст є науковим описом. Відповідай за поданим зразком.

Цей текст є науковим описом, тому що _____

6 Пригадай будову наукового тексту-опису. Запиши назви його частин.

6 Дайте усні відповіді на запитання.

1. Яким може бути зачин цього тексту?
2. Про що необхідно сказати в основній частині наукового опису?
3. Про що можна сказати в кінцівці наукового тексту-опису?

- **7** Розгляньте таблицю. Доповніть її, зазначивши ознаки, які допоможуть по-науковому описати Дніпро. За потреби користуйтеся текстом, поданим у завданні 4.

Зачин	Загальне враження	Річка Дніпро — одна з найбільших річок Європи.
Основна частина	Опис окремих ознак:	<i>велика рівнинна річка</i>
	<i>розмір</i>	
	<i>напрямок течії</i>	
	<i>загальна довжина</i>	
	<i>правий берег</i>	
	<i>лівий берег</i>	
	<i>найбільші притоки</i>	
	<i>міста, розташовані на берегах річки</i>	
Кінцівка	Висновок	

- 8** Усно побудуй науковий опис річки Дніпро, використовуючи опорні слова з таблиці.

- 9** Запиши слова, які можна використати в тексті, щоб уникнути повторення іменника *Дніпро*.

- 10** Користуючись матеріалами уроку, склади науковий текст-опис річки Дніпро. Запиши його.

Урок 30. Уживання числівників у власному мовленні

- **170** 1. Прочитайте прислів'я. Поясніть одне одному їх зміст.

1. Сім раз відмірай, а один раз відріж. 2. Семеро одного не ждуть. 3. Краще один раз побачити, аніж сім раз почути. 4. Один із сошкою, а семеро з ложкою. 5. Де сім господи́нь, там хата не метена.

2. Пригадайте і запишіть прислів'я, у яких уживається числівник *сім*. Поясніть роль цього числівника у прислів'ях.

3. Розкажіть, що ви знаєте про сім чудес світу.

- 171** 1. Прочитай речення.

В українській абетці 33 _____ букви. У німецькому й англійському, італійському і французькому алфавітах 26 _____ літер. В арабській мові 28 _____ букв. В абетці ефіопів 296 _____ літер. У японському алфавіті близько 2000 _____ ієрогліфів.

Перевір себе! Ієрогліф — фігурний знак, що позначає поняття, склад або звук мови.

2. Запиши числівники словами. Поясни їх роль у реченнях.

- **172** 1. Пригадай, чого в навколишньому світі є три. За потреби користуйся довідкою.

Три _____, три ока у _____;
три _____ в кожній порі року; три _____ у казках;
три _____ у трикутника.

Довідка: сторона, місяць, вершина, кут, світлофор, дорога, бажання.

2. Допиши потрібні слова і сполучення слів.
3. Згадай казки. Знач, у назвах яких із них є числівник *три*.

«Три в _____ і», «Три б _____ и», «Троє п _____ т».

Урок 31. Займенник як частина мови

 173 1. Прочитайте загадку. Допишіть слово-відгадку.

Я без друзів не існую, поважаю їх, шаную,
їх, як треба, замінюю і в біді не залишаю.

Не прикметник, не іменник, називаюсь я _____.

2. Підкресліть займенники. Розкажіть одне одному про їх значення в тексті.
3. Побудуйте звукову модель слова-відгадки _____.
4. Доповніть речення.

Займенник має таку назву, тому що _____

 174 1. Прочитай вислови, вставляючи пропущені займенники з довідки. Поясни їх зміст.

Кожному, хто в _____ просить, дай,
а з тим, хто взяв щось твоє, не судись.

Не судіть, то й _____ не судитимуть.

Не осуджуйте, то й _____ не будете осуджені.

Давайте, то й _____ буде дано.

Довідка: ви, вас, вам, тебе.

2. Самостійно склади і запиши два вислови. Підкресли займенники, використані у складених реченнях.

3. Поясни роль займенників у складених реченнях.

Урок 32. Особові займенники

175 1. Прочитай вірш Юлії Градусової.

Я слова вам ці дарую:

я, ти, ми, вона, воно...

Що у мовленні існують,
щоб повторень не було.

2. Підкресли займенники.

3. Склади і запиши речення з особовими займенниками *я, ми*.

За іменник називаю

я предмети, імена,

тож займенником назвали
мене люди недарма.

 176 1. Прочитай слова. Визнач, до якої частини мови вони належать.

1. Вам, нам, воно, з ними, його, біля, я, ти.

2. Мені, тобі, вони, ти, ви, у нас, під час, я.

3. Я, ми, ти, ви, він, вона, воно, вони.

4. Вас, нас, вона, але, ми, ви, у мене, перед ним.

5. Мене, тебе, він, у вас, з нами, над, після, його.

2. Випиши рядок, у якому є лише особові займенники.

3. Зазнач особу і число особових займенників.

Урок 33. Відмінювання особових займенників

177 1. Визнач, у якому рядку подано лише займенники 2-ї особи однини і множини.

1. Я, ми, тебе, мене, вами, нас, мною.

2. Тобі, я, мною, нами, мене, вас, на нас.

3. Мені, вам, я, тобою, вами, нас, з тебе.

4. Нас, мене, я, нам, ми, мною, нами.

5. Ти, тобою, вам, тебе, ви, тобі, вас.

2. Склади і запиши речення із цими займенниками (на вибір).

3. Поясни роль займенників у складених реченнях.

178 1. Прочитай словосполучення. Постав займенники, що в дужках, у потрібній формі.

Привітатися з _____ (вона), висловили подяку _____ (він),
порадитися з _____ (вони), поспілкуватися з _____ (вона), зма-
гатися з _____ (він), сміятися з _____ (вони), дивитися на
_____ (вона), розповідати _____ (він), домовитися з _____ (вона).

2. Визнач особу, число і відмінок займенників.
3. Склади і запиши речення з трьома словосполученнями (на вибір). Ви-
знач роль займенників у складених реченнях.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Урок 34. ВИБІРКОВИЙ ПЕРЕКАЗ ТЕКСТУ

Питання! Переказати текст вибірково означає відтворити тільки якусь із частин пропонованого тексту.

- 1 Прочитай текст. Поясни назву тексту.

ЗАХИСТИМО НАШУ ПЛАНЕТУ!

Чи думав хто з вас, як багато значить для людини те, що ми називаємо природою? Ліси та гори, поля та луки, моря та річки — усе це знайомі, рідні картини, з якими пов'язане святе поняття — Батьківщина.

Але мало просто любити природу. Мало милуватися нею. Її ще треба оберігати, охороняти, допомагати їй боротися з багатьма труднощами й небезпеками.

Якщо не думати про завтрашній день, не берегти природні багатства, то вони швидко вичерпаються: землі втратять родючість, річки й озера обміліють чи забрудняться відходами заводів і фабрик. Навіть повітря, яким ми дихаємо, також може забруднюватися, і це дуже небезпечно для здоров'я людини.

Ми завжди повинні пам'ятати, що природа — це наш дім, і від того, хороші ми з вами господарі чи ні, залежить його існування.

В усьому світі і у нас в Україні створено заповідники, заказники, природні й національні парки, пам'ятки природи.

Заведено також Червоні книги, до яких унесено рідкісні види рослин і тварин, що особливо потребують охорони.

Багато корисного може зробити для природи кожна людина, і ви, юні друзі, також можете. Це не лише шпаківні та годівниці. Це — і посаджене вами дерево, і врятовані мальки, і дбайливо вилікувана козуля...

Слід завжди пам'ятати, що охорона природи — це не тимчасовий захід, а постійна напружена робота. Це бажання зберегти родючу землю, незабруднену воду, чисте повітря, світле майбутнє планети Земля (за Михайлом Воїнственським).

- ♦ Самостійно добери й запиши інший заголовок до цього тексту.

- 2 Розкажіть одне одному, про що розповідається в тексті. Поставте кілька запитань до змісту тексту і дайте на них відповіді.

- 3 Прочитай переказ тексту, написаний учнем. Зверни увагу, про що в ньому розповідається. Зроби висновок.

Природа — це наш дім, який ми маємо берегти, як хороші господарі. Саме від нас залежить його благополуччя.

Для збереження природи в усьому світі й у нас в Україні створено заповідники, заказники, природні й національні парки. Заведено також Червоні книги, до яких унесено рослини і тварин, що потребують охорони.

Кожна людина може зробити для природи багато корисного. Це — шпаківні та годівниці. Це — посаджені дерева, врятовані мальки, дбайливо вилікувані тварини...

Охорона природи — це постійна напружена робота. Це бажання людини берегти рідну землю, чисту воду, свіже повітря, світле майбутнє планети Земля.

- 4 Порівняйте переказ тексту з авторським текстом. Дайте відповіді на запитання.

1. Чи можна цей переказ вважати повним? Чому?
2. Яку частину тексту переказав учень?

- ♦ Підготуйтеся до вибіркового переказу — переказу цієї частини тексту.

5 Добери й запиши заголовок до цієї частини тексту.

6 Склади план вибіркового переказу. Запиши його.

7 Склади й запиши вибіркового переказ тексту. Зверни увагу на написання слів та висловів.

Заповідники, заказники, берегти, Червона книга, благополуччя, національний, майбутнє.

УРОК 35. УЖИВАННЯ ЗАЙМЕННИКІВ ІЗ ПРИЙМЕННИКАМИ

179 1. Спиши словосполучення, ставлячи займенники в потрібному відмінку.

Розмовляв (з ким?) _____ (я, він); дивитися (на кого?) _____ (ти, вони); стояти (за ким?) _____ (я, вона); вірити (у кого?) _____

_____ (він, вона); тримати (над ким?) _____ (ти, він); прийти (до кого?) _____ (він, вони); вибачитися (перед ким?) _____ (він, вона); брати приклад (з кого?) _____ (він, вона).

2. Визнач особу, число і відмінок займенників.

3. Поясни правопис займенників із прийменниками.

180 1. Прочитай вірш Юрія Рибчинського про мову, уживаючи займенник *вона* у відповідних відмінкових формах.

Мова, наша мова, мова кольорова,
в (вона) гроза травнева й тиша вечорова.
Мова, наша мова — пісня стоголоса,
(вона) мріють весни, (вона) плаче осінь,
(вона) марять зими, (вона) кличе літо.

2. Поясни правопис займенників 3-ї особи однини в орудному відмінку без прийменників.

3. Склади і запиши двоє речень із займенником *вона* у формі орудного відмінка з прийменниками *з*, *над*.

181 1. Прочитай текст. Добери до нього заголовки. Запиши його.

З-за морського обр'ю визирнув вогняний край сонця. Його ніжні промінчики торкнулися казкової водяної тиші. Вони виблискували на морських хвилях, ніби різнокольорові самоцвіти. Сонце підіймалося, усміхалося, насичувало теплом повітря. Воно зливалося з морською поверхнею, відсвічувало в дзеркальній воді (за *Антонією Каніщенко*).

2. Підкресли займенники. Поясни їх роль у тексті.

3. Визнач число, особу і відмінок займенників, використаних у тексті.

4. Склади і запиши речення із займенником *вони* у формі родового і давального відмінків.

Урок 36. Дієслово як частина мови

182 1. Прочитай текст, доповнюючи дієсловами з довідки. Визнач тему і мету тексту.

Краєчок сонячного диска _____ за обрієм, і всі хвилі горбів ніби _____ в темно-фіолетове марево. Тільки вершини їх ще не _____. Сонце вже _____, а вершини _____ ще позолотою. Коли ці золоті вогники _____, річка темряви _____ по всьому простору... (за *Василем Сухомлинським*).

Довідка: грають, сховалось, вихлюпне, згаснуть, впірнули, червоніють, сховався.

2. Допиши дієслова. Поясни їх роль у тексті.
3. Добери і запиши антонім до дієслова *сховалось*. Побудуй звукові моделі дієслів-антонімів.

183 1. Перестав рядки так, щоб прочитати веснянку. Використай цифрові позначки для нумерації рядків у вірші.

Ясно щире золото розлило, розлило.

А вже красне сонечко припекло, припекло,

журавлі курликають та летять, та летять.

На вулиці струмені воркотять, воркотять.

Засиніли проліски у ліску, у ліску...

Швидко буде землянка вся в вінку, вся в вінку.

2. Випиши дієслова разом з іменниками, з якими вони зв'язані. Визнач число дієслів.

3. Використай дібрані дієслова в усній розповіді «Весна прийшла».

Урок 37. НЕОЗНАЧЕНА ФОРМА ДІЄСЛОВА (ПОЧАТКОВА ФОРМА)

184 1. Прочитай прислів'я.

1. Краще добре робити, ніж гарно говорити. 2. Хто хоче збирати, мусить добре засівати. 3. Життя прожити — не поле перейти. 4. Краще не обіцяти, як слова не тримати. 5. Птицю пізнати по пір'ю, а людину — по мові. 6. Гарно того вчити, хто хоче все знати. 7. Хто хоче багато знати, тому треба мало спати. 8. Умій сказати, умій і змовчати.

2. Підкресли дієслова в неозначеній формі.

185 3. Склади і запиши речення з дієсловами *робити, говорити*.

185 1. Прочитай речення, вживаючи дієслова в неозначеній формі.

Щоранку треба (встаю) о 7 годині, (відчиняю) квартиру, (зроблю) зарядку, (застелю) постіль. Після цього необхідно (вимию) обличчя, шию, вуха, (почищу) зуби. Потім потрібно (поснідаю), (візьму) приготовлений вчора портфель і (їду) до школи.

2. Добери антоніми до дієслів *встати, відчинити, піти*. Запиши антонімічні пари. Постав наголос у словах.

3. Підготуй усну розповідь про розпорядок дня після повернення зі школи. Уживай дієслова в неозначеній формі.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Урок 38. РЕДАГУВАННЯ ТЕСТУ

Взьми до уваги! Редагування тексту — внесення змін до тексту з метою його вдосконалення.

186 Прочитайте текст. Замініть слово, що повторюється в тексті, синонімами.

Етикет — норми поведінки і правила ввічливості. Етикет передбачає вміння чемно поводитися в товаристві, гарні манери, вихованість,

вишуканий смак, правильне мовлення, вірність своєму слову, ввічливість. Правил етикету безліч. Кожному необхідно дотримуватися правил етикету. Етикет має свої слова-синоніми в українській мові: гречність, чемність, вихованість.

- Прочитайте вдосконалений текст.

 2 Прочитайте текст. Назвіть слово, яке повторюється в тексті. Замініть його іншими словами з метою уникнення повторів у тексті.

Ніщо не обходиться нам так дешево й не цінується так дорого, як ввічливість.

Ввічливість — це особлива мова людських взаємин. Правила ввічливості не можна просто завчити й використовувати час від часу. Бути ввічливим — означає бути доброзичливим до людей, поважати їхню думку, оберігати гідність, бути терпимим до навколишніх і вимогливим до себе.

Справжня ввічливість передбачає внутрішній такт і почуття міри — саме ці якості підкажуть тобі, що можна, а чого не можна робити або говорити в тій чи іншій ситуації (за *Анною Єланською*).

- Використовуйте іменники та утворені від них прикметники: *гречність, вихованість, уважність, чуйність*.
- Повторно прочитайте вдосконалений текст.

3 Прочитай текст. Удосконали його, уникаючи повторів.

ЦІНА УСМІШКИ

Усмішка нічого не коштує, але багато дає. Усмішка збагачує тих, хто її отримує, не збіднюючи при цьому тих, хто нею обдаровує. Усмішка триває мить, але в пам'яті залишається інколи назавжди. Ніхто не є багатий настільки, щоб обійтися без усмішки. Усмішка створює щастя в домі, породжує атмосферу доброзичливості в ділових взаємостосунках і служить паролем для друзів. Усмішка — відпочинок для втомлених, денне світло для тих, хто занепавав духом, сонячний промінь для сумних.

- Повторно прочитай удосконалений текст.

4 Прочитай текст. Удосконали його, уникаючи повторів. Устав необхідні слова замість *мобільний телефон*. Запиши їх.

Мобільний телефон — сучасний засіб спілкування. _____ нині є майже в кожній людині. Пам'ятай, що ні твій успіх, ні твій авторитет не залежать від марки _____. А от зіпсувати свій авторитет ти можеш дуже легко за допомогою _____,

причому будь-якої моделі. Особливо тоді, коли ти забудеш вимкнути звук _____ під час спектаклю або концерту, на уроці, в музеї чи інших громадських місцях.

 5 Прочитайте текст. Зверніть увагу на повторення в ньому слова *бесіда*.

Бесіда — це розмова з кимось про щось.

Щоб стати чудовим співрозмовником, необхідно дотримуватися важливих правил бесіди.

Насамперед під час бесіди не перебивай того, хто говорить.

Вести бесіду — це мистецтво, в основі якого лежить не стільки вміння говорити, скільки вміння слухати.

Під час розмови виявляй свій інтерес до теми бесіди.

Важливо в ході бесіди зберігати спокій і витримку.

- Удосконали текст, уникаючи повторів. Прочитайте вдосконалений текст.

6 Прочитай текст. Удосконали його.

Інтернет — гігантська комунікаційна система. За допомогою Інтернету щохвилини спілкуються мільйони людей з усіх континентів. Через Інтернет здійснюється листування за допомогою електронної пошти. Інтернет — це джерело інформації. Можливості Інтернету в здобутті будь-якої інформації справді безмежні.

- Запиши два останніх речення.

7 Прочитай текст. Удосконали його.

Театр — це особливий світ зі своїми традиціями. У театр найкраще приходити за 30 хвилин до початку спектаклю, щоб спокійно, без поспіху здати одяг, придбати програмку. Щоб налаштуватися на спектакль, перейнятися атмосферою театру, повільно обійди холи й роздивися фотографії акторів та сцен зі спектаклів. Постарайся зайти до зали театру після першого дзвінка, щоб не турбувати глядачів, які вже зайняли свої місця. У театрі під час вистави необхідно вимкнути мобільний телефон. Отже, вимкни свій мобільний телефон і насолоджуйся справжнім мистецтвом, яке дарують тобі актори театру.

- Запиши три речення (на вибір), у яких подано важливу інформацію про поведінку в театрі.

- ♦ Запиши кілька речень, відповідаючи на останнє запитання.

8 Прочитай текст. Відредагуй його.

Усі люблять одержувати подарунки. Але вручати подарунки ще приємніше. Подарунок — це одна з форм вияву любові, вдячності, подяки й поваги. Якщо ти вкладаєш у подарунок вигадку, дотепність, винахідливість, його неодмінно оцінять. Звичайно, добре було б наперед дізнатися про побажання і смак людини, яку ти хочеш порадувати своїм подарунком. Уміння вручати і приймати подарунок украй потрібне в житті.

♦ Відредагуй текст, уникаючи повтору того самого слова. Запиши відредагований текст.

9 Прочитай текст. Відредагуй його усно, уникаючи повтору того самого слова.

Протягом усього життя нас супроводжує книжка. Першу книжечку нам прочитали батьки. Згодом ми й самі навчилися читати книжку і тепер частенько забігаємо до бібліотеки. Книжка — це невичерпна скарбниця знань. Любіть книжку! Шануйте книжку!

Книжка — твій найкращий друг. А яка твоя улюблена книжка?

Урок 39. ЧАС ДІЄСЛОВА. ЗМІНЮВАННЯ ДІЄСЛІВ ЗА ЧАСАМИ

186 1. Прочитай вірш Анатолія Костецького.

Все прокидається поволі, зі сну зимового встає.
Радіє гай, радіє поле, земля поталу воду п'є.
Скресає і щепає крига, бурульки падають з дахів,
і вітерець прозорокрилий додому підганя птахів.
А в лісі на галяві теплій поміж ялинок запапних
уперше спалахнув метелик — тендітний вогничок весни.

2. Підкресли дієслова теперішнього часу.
3. Виконай звуко-буквений розбір дієслова *щепає*.

187 1. Прочитайте текст фізкультхвилинки. Вивчіть напам'ять. Проведіть її у своїй групі.

Нахиляюся, піднімаюся,
повертаюся, усміхаюся.
Присідаю, пострибаю,
піднімуся, усміхнуся,
за роботу в класі візьмуся.

2. Поставте дієслова, використані у фізкультхвилинці, спочатку — у форму минулого часу, а потім — у форму майбутнього часу. Запишіть утворені часові форми дієслів.

3. Склади і запиши речення з усіма часовими формами дієслова *усміхатися*.

188 1. Прочитай і відгадай загадку. Назви відгадані дієслова. За потреби користуйтеся словами з довідки.

- З «бе» — вдаряти, з «ве» — сплітати,
з «же» — на світі існувати,
з «ер» — лопатою, з «ем» — милом,
з «ша» — то голкою, то шилом.

Довідка: бити, вити, жити, рити, мити, шити.

2. Утвори від цих дієслів часові форми. Запиши їх.

3. Склади і запиши речення із часовими формами дієслова *жити*.

Урок 40. ДІЄСЛОВА ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ

189 1. Прочитай прислів'я. Поясни їх зміст.

1. Хто людям добра бажає, той і собі має. 2. Як сіно косять, то дощів не просять, — самі йдуть. 3. Улітку дощ іде не там, де ждуть, а там, де жнуть. 4. У роботі «ох», а їсть за трьох. 5. Як робимо, так ходимо, як дбаємо, так маємо.

2. Визнач час, особу і число дієслів. Поясни, як ти це робиш.
3. Спиши останнє прислів'я. Розбери дієслова за будовою.

190 1. Прочитай вірш Тараса Шевченка, доповнюючи словами з довідки.

Сім'я _____ коло хати;
вечірня зірнька _____;
дочка вечерять _____...
А мати хоче научати,
та соловейко не _____...

Довідка: дає, встає, подає, вечера.

2. Визнач особу і число дієслів теперішнього часу.

3. Зміни за особами і числами дієслово *дати*. Запиши утворені форми.

Урок 41. ДІЄСЛОВА МАЙБУТНЬОГО ЧАСУ

191 1. Порівняйте слова за значенням. Зробіть висновок.

Помрю — мріятиму — буду мріяти.

Прочитаю — читатиму — буду читати.

Повідомлю — повідомлятиму — буду повідомляти.

2. Складіть і запишіть речення з дієсловами *буду мріяти*, *буду читати*, *буду повідомляти*.

3. Доберіть синоніми до дієслова *повідомлю*.

192 1. Перестав слова так, щоб прочитати прислів'я. Поясни його зміст.

Хто, той, собі, людям, має, добра, бажає, і.

2. Запиши складене прислів'я.

3. Постав дієслова *мати* і *бажати* в усі особові форми майбутнього часу однини і множини.

4. Склади усну розповідь із теми «Не одежа красить людину, а добрі діла».

Урок 42. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ДІЄСЛІВ 1-ї ОСОБИ ОДНИНИ І МНОЖИНИ ТЕПЕРІШНЬОГО І МАЙБУТНЬОГО ЧАСУ

193 1. Прочитай вірш Галини Гриненко. Розкажи, коли тобі буває весело.

Коли нам весело буває?
Як пташка в гаї заспіває,

коли барвінком чи розмаєм
себе весною заквітчаєм.

Коли ми деревце пригоже посадим, гарно обкопаєм, коли ми зробим щось хороше, тоді нам весело буває.

2. Підкресли дієслова майбутнього часу.

 3. Склади і запиши речення з двома підкресленими дієсловами (на вибір).

---

 194 1. Постав дієслова, ужиті у словосполученнях, у форму 1-ї особи множини майбутнього часу.

Слухати вчительку, виконувати завдання, наводити приклади, вивчати правила, голосно говорити, відповідати на запитання, писати диктант, підкреслити орфограму, читати текст, добирати заголовок.

2. Запиши утворені словосполучення. Познач у дієсловах закінчення.

---

3. Поясни правопис особових закінчень дієслів.

Урок 43. Правопис закінчень дієслів 2-ї особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу

195 1. Прочитай прислів'я, замінюючи неозначену форму дієсловами 2-ї особи однини майбутнього часу. Запиши утворені особові дієслівні форми.

1. На годину _____ (спізнитися), за рік не _____ (догнати). 2. Коли _____ (зазіхати) на чуже, то _____ (втратити) і своє. 3. Не _____ (вгаїти) шила у мішку, бо все одно вилізе. 4. Не говори, що _____ (знати), а знай, що _____ (говорити). 5. Як _____ (гукнути), так і відгукнеться. 6. Розуму за гроші не _____ (купити).

2. Познач закінчення у дієсловах. Поясни правопис.

3. Поясни написання *не* з дієсловами.

 196 1. Прочитай поради з культури мовлення і спілкування.

1. Говоріть лише тоді, коли у вас є що сказати. 2. Збагачайте словникове багатство власного мовлення. 3. Уникайте одноманітності мовлення. 4. Чергуйте довгі речення з короткими. 5. Дбайте про образність свого мовлення. 6. Навчайтеся ставити себе на місце іншої людини (за *Іржі Тomanом*).

2. Підкресли дієслова 2-ї особи множини майбутнього часу. Обґрунтуй свою думку.

3. Усно заміни дієслова 2-ї особи множини майбутнього часу на дієслова 2-ї особи однини майбутнього часу. Дай поради з культури мовлення і спілкування своїм однокласникам та однокласницям.

Урок 44. Правопис закінчень дієслів 3-ї особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу

197 1. Прочитай і відгадай загадку Леоніда Глібова.

Бачить — не бачить, чути — не чує,
мовчки говорить, добре мудрує,
кривду соромить, правди навчас,
часом жартує, смішки справляє. _____

2. Підкресли дієслова теперішнього часу, використані в загадці. Визнач їх число.

3. Запиши ці дієслова у формі 3-ї особи множини. Поясни правопис особових закінчень дієслів.

---

198 1. Устав пропущені букви. Прочитай дієслова.

Прочита..ть, заговор..ть, оволоді..ть, перевір..ть, напиш..ть, засво..ть, здобуд..ть, перемож..ть, вивч..ть.

2. Поясни правопис закінчень дієслів 3-ї особи множини майбутнього часу.

3. Познач префікси у дієсловах.

4. Склади і запиши зв'язані між собою речення з трьома дієсловами (на вибір).

---

199 1. Прочитай текст. Доведи, що він є науково-популярним.

Найближча до нас зоря, яку ми бачимо тільки вдень, — це Сонце. Його світло цілеспрямовано йде до нас вісім хвилин і двадцять секунд. Наче й недовго. Але дуже велику відстань швидко проходить воно за цей час, перш ніж упаде на Землю: за секунду промінчик світла впевнено долає 300 тисяч кілометрів. Скільки ж то мільйонів кілометрів долає він за вісім хвилин, якщо у хвилині 60 секунд! (за *Тарасом Кіньком*).

2. Підкресли дієслова 3-ї особи однини теперішнього часу. Усно утвори від цих дієслів форму 3-ї особи множини.
3. Склади і запиши речення з утвореними формами дієслів.

Урок 45. Дієслова минулого часу

200 1. Прочитай вірш Бориса Грінченка. Вивчи його напам'ять. Запиши з пам'яті.

Сонце сходить із-за гаю,
став як злото засіяв...

Соловейко ще раз тьохнув
і на гілці задрімав.

2. Підкресли дієслова минулого часу. Назви основні ознаки цих дієслів.
3. Усно постав дієслово *дрімати* у відповідну родову форму за питаннями що роби в?, що зроби в?; що робила?, що зробила?

201 1. Прочитайте діалог. Поясніть, як Дмитрик здогадався, що Маринка недописала і не відслала листа.

- Що ти сьогодні робила? — запитав свою подружку Дмитрик.
- Я писала листа братові. Вітала його з днем народження, бажала йому щастя і здоров'я, — відповіла Маринка.

- То ти недописала листа і не відслала його братові?
  - А як ти здогадався?
2. Розкажіть, якою була б відповідь Маринки, якби вона відслала листа. Запишіть цю відповідь.

3. Підкреслить дієслова, використані в реченнях. Визначте їх час. Позначте закінчення.

202 1. Постав подані дієслова в різні форми минулого часу.

- Світити, ходити, віяти, носити.
2. Запиши утворені форми. Познач закінчення дієслів.

3. Усно склади речення з трьома дієсловами (на вибір).

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Урок 46. ТЕКСТ-РОЗПОВІДЬ «ПОДОРОЖ У МІСТО СВОЄЇ МРІЇ»

1 Розкажіть одне одному, які думки виникають у вас, коли ви чуєте слово *туризм*. Запишіть ці слова.

2 Розкажіть, чи любите ви подорожувати. Дайте відповіді на запитання.

1. Куди ти любиш подорожувати?
  2. З ким тобі подобається мандрувати?
  3. Коли тобі до вподоби здійснювати подорож?
- 3** Запиши назви міст України, куди хотілось би поїхати на екскурсію.

Урок 47. Вимова і написання дієслів на -ся

203 1. Прочитай прислів'я і приказки. Поясни їх зміст.

1. Кому легко на серці, до того весь світ сміється. 2. З вогнем (не) жартуй, бо опалишся. 3. Тільки той (не) помиляється, хто ні до чого (не) торкається. 4. З пісні слово (не) викидається. 5. Сном (не) прогонуєшся.

2. Випиши дієслова на -ся. Порівняй вимову і написання цих слів. Зроби висновок.

---

3. Випиши дієслова з *не*. Поясни написання.

---

204 1. Уяви собі, що ти сидиш на підвищенні і спостерігаєш за всім, що відбувається в басейні (на футбольному полі). Розкажи про те, що ти бачиш. Уживай у розповіді дієслова на -ся.

2. Запиши текст-розповідь. Підкресли дієслова на -ся. Поясни їх роль у реченнях.

ПРИСЛІВНИК

Урок 48. Прислівник як частина мови

205 1. Прочитай вірш Лариси Лужецької і вивчи його напам'ять.

Ознаку дії називає,
а також місце, час, причину
цієї дії визначає,
і кожен цю частину знає.
Бо це **прислівник** — всім відомий.
Незмінна ця частина мови
і на питання *як? коли?*
готова всім відповісти.

2. Усно добери прислівники, які відповідають на питання *як? коли? де? куди?* Склади і запиши з ними словосполучення *дієслово + прислівник*.

---

3. Поясни, які з дібраних прислівників виражають ознаку дії, а які пояснюють, коли (час), де (місце) відбувається дія або куди (напрямо) вона спрямовується.

206 1. Перестав рядки так, щоб прочитати вірш Дмитра Білоуса про українську мову. Використай цифрові позначення для нумерації рядків у вірші.

Квітни калиново й барвінково,
зрастуй на межі **тисячоліть!**
Зрастуй, Слово, Українська мово,
запашна вічнозелена віть!

2. Випиши прислівники. Поясни їх значення. Постав до них питання.

---

3. Поясни роль прислівників у вірші.
4. Побудуй звукову модель виділеного слова.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Урок 49. Розповідь з обґрунтуванням власної думки

«Мій улюблений телевізійний проєкт»

- 1 Прочитай і відгадай загадку Лесі Вознюк. Запиши слово-відгадку. Обґрунтуй свій вибір.

Що за дім, що за дім — що дверей немає в нім?

А якщо нема дверей —
звідки стільки там людей?

Виглядають у вікно:

— Йдять дивитися кіно. _____

- Назви інші слова, що починаються з *теле*.

- 2 Розкажіть одне одному про свій улюблений телевізійний проєкт (наприклад, «Голос. Діти», «Діти проти зірок»).

- 3 Дай відповіді на запитання.

1. Чи ти був (була) учасником музичного телевізійного проєкту або іншого конкурсу?

2. Чи хочеш брати участь у таких телевізійних змаганнях? Поясни чому.

- 4 Побудуйте діалог «Які ти маєш таланти?». Візьміть участь у цьому діалозі.

- 5 Пригадай і запиши, з яких частин складається текст-розповідь.

Три частини тексту-розповіді: _____

- 6 Прочитай пункти плану. Визнач їх послідовність, використовуючи цифрові позначки.

- Чому тобі подобається цей проєкт?
- Чим саме тебе приваблює цей телепроєкт?
- Який телевізійний проєкт ти любиш дивитися?
- Чому саме цей телевізійний проєкт ти порадиш дивитися своїм друзям?

- 7 Склади і запиши власний план розповіді «Мій улюблений телевізійний проєкт».

- 8 Склади усну розповідь з обґрунтуванням власної думки про свій улюблений телевізійний проєкт. Скористайся самостійно складеним планом.

- 9 Добери до тексту заголовок. Запиши текст-розповідь з елементами міркування. Пам'ятай про абзаци!

Урок 50. Прислівники-синоніми і прислівники-антоніми

- 207 1. Прочитай текст. Добери до нього заголовок. Визнач головну думку тексту.

Давно це було. Колись жили на землі велетні. Вони легко переступали ногою з одної гори на другу, і їм неважко було це робити. Ті велетні мали страшенну силу, але використовували її лише для добра. Вони ніколи нікому нічого злого не робили, а тільки добро. Тому їх завжди будуть згадувати люди. Навіть коли довго не падав дощ, то якось уміли притягувати хмари туди, де треба було землю зволожити. А росі тоді ще не було... (за *Народною легендою*).

2. Випиши прислівники, близькі за значенням.

3. Усно добери синоніми до прислівників *чудово*, *радісно*.

208 1. Передай зміст словосполучення прислівниками-синонімами.

Знаходитися в небі — _____.

Зробити на совість — _____.

Виконувати без зацікавлення — _____.

Працювати із задоволенням — _____.

Довідка: залюбки, байдуже, охайно, вгорі, акуратно, ліниво, зверху, охоче.

2. Склади і запиши два речення, уживаючи прислівники-синоніми (на вибір).

 209 1. Випиши з підручника «Літературне читання» п'ять прислів'їв із прислівниками-синонімами. Поясни їх зміст.

2. Підкресли прислівники. Постав до них питання.
3. Поясни роль прислівників-синонімів у мовленні.

Уроки 51–52. Написання найуживаніших прислівників. Прислівники у власному мовленні

 210 1. Допишіть прислівники. За потреби користуйтеся словами з довідки.

Мчати, як стріла — мчати _____.

Дав, як кіт наплакав — дав _____.

Лягати разом із курми — лягати _____.

Прийде, як рак свисне — прийде _____.

Працює, як сонна муха — працює _____.

Шукати по гарячих слідах — шукати _____.

Довідка: повільно, швидко, нескоро, відразу, мало, рано.

2. Складіть і запишіть речення з прислівниками *навесні* і *влітку*. Поясніть їх правопис.

 211 1. Складіть і запишіть розповідь про мати-й-мачуху на основі віршованого тексту про цю рослину.

Мати-й-мачуха звать ще ці квіти.
Знизу листочки в них здатні зігріти.
Зверху холодні, гладенькі вони.
Горять золотисті вогні навесні.
Взимку листя моє не замерзає,
навесні синіми квітами рясно землю вкриває.

2. Підкресли прислівники, використані в розповіді. Поясніть одне одному роль прислівників у складеному тексті.
3. Поставте наголос у словах.

 212 1. Прочитай вірш Лариси Лужецької про прислівник.

Прислівників багато в мові.
Всі яскраві, всі чудові!
Щоб здобути знань основи,
вивчим цю частину мови!

2. Підготуй розповідь про те, чому важливо вивчати прислівник.
3. Склади і запиши речення з прислівниками *правильно* і *неправильно*.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Урок 53. Текст-міркування «Чому мені подобається власне ім'я»

Принадади! Текст-міркування складається з трьох частин: **твердження** (думка, яку треба довести), **доказ** (доведення), **висновок**.

1 Прочитай і відгадай загадку. Запиши слово-відгадку.

Де б не був, воно зі мною.
Я ношу його з собою.
Знаю, що мене гукають,
коли його називають.

♦ Поясни, яке значення має ім'я в житті кожної людини.

2 Прочитай задачу. Розв'яжи її. Скажи, скільки дітей навчається у твоєму класі. Які вони мають імена?

У нашій класі два Івани,
два Назари, три Степани,
три Катрусі, три Аліни,
п'ять Андріїв, дві Поліни,
вісім Ліз і дві Софійки,
але — жодної Марійки.
І лише один Віталій.

Скільки всіх нарахували? _____

♦ Випиши з вірша імена дітей у послідовності: спочатку — імена дівчат, потім — хлопців. Розкажи, які із цих імен тобі найбільше подобаються. Поясни чому.

3 Прочитай вірш Алли Свашенко. Дізнайся про походження імен. Розкажи, що означає твоє ім'я.

Галина — *спокійна, міцна* — Валентина,
Наталія — *рідна, морська* — то Марина,
а Зоя — *життя, чистота* — Катерина...
Софія — *премудра*, а Клара — *ясна* —
ось що означають дівчат імена...

...Костя, наприклад, — це значить *постійний*,

Кирило — *господар і мужній* — Сашко,

Степан — це *вінок*, а *батьорий* — Гришко.

А Петрик — то *камінь, хоробрий* — Андрій...

♦ Підкресли у вірші імена, які тобі найбільше подобаються.

Поясни, чому вони тобі подобаються.

4 Розкажіть одне одному, що цікавого ви знаєте про своє ім'я.

♦ Запишіть форми свого імені, які звучать мелодійно й милозвучно і вам найбільше подобаються.

5 Дай відповіді на запитання.

1. Чому тобі подобається власне ім'я?

2. Чим саме воно привабливе для інших людей?

3. Чи можна сказати, що ім'я людини дорожче за найбільше багатство? Чому?

4. Чому власне ім'я для тебе є найкращим?

6 Склади й запиши план тексту-міркування «Чому мені подобається власне ім'я».

7 Усно побудуй текст-міркування про своє ім'я за складеним планом і поданим початком (твердженням). Наведи свої докази. У висновку зазнач, чому власне ім'я для тебе є найкращим.

Мені подобається власне ім'я.

8 Запиши текст-міркування «Чому мені подобається власне ім'я». Починай із нового абзацу кожну частину тексту.

ЗМІСТ

ІМЕННИК	1
Урок 1. Іменник як частина мови. Поняття про іменники з абстрактним значенням	1
Урок 2. Число і рід іменників	2
Урок 3. Відмінки іменників. Початкова форма іменників	2
Урок 4. Відмінювання іменників	3
Урок 5. Змінювання у процесі словозміни іменників приголосних [ґ], [к], [х] перед закінченням — і на [з’], [ц’], [с’]	4
Урок 6. Змінювання у процесі словозміни іменників голосного [і] на [о], [е]	5

Урок розвитку мовлення 7. Текст-міркування «Чому важливо бути доброю людиною»	5
Урок 8. Правопис закінчень іменників чоловічого роду в орудному відмінку однини	7
Урок 9. Правопис закінчень іменників жіночого роду на -а (-я) в орудному відмінку однини	8
Урок 10. Правопис закінчень іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини	9
Урок 11. Правопис закінчень іменників чоловічого роду на -р в орудному відмінку однини	10
Урок 12. Правопис закінчень іменників чоловічого роду — назв істот у давальному й місцевому відмінках однини	11
Урок 13. Правопис закінчень іменників жіночого роду з основою на приголосний в орудному відмінку однини	12
Урок розвитку мовлення 14. Складання текстів письмових запрошень	13
Урок 15. Уживання літературних форм іменників у місцевому відмінку множини з прийменником <i>по</i>	14

ПРИКМЕТНИК .....

15

Урок 16. Прикметник як частина мови	15
Урок 17. Рід і число прикметників	15
Урок розвитку мовлення 18. Складання зв’язних висловлювань за поданим зачином або кінцівкою	16
Урок 19. Відмінювання прикметників з основою на твердий приголосний ..	18
Урок 20. Відмінювання прикметників з основою на м’який приголосний ..	19
Урок 21. Визначення форм прикметника (рід, число, відмінок)	21
Урок 22. Утворення ступенів порівняння прикметників	22
Урок 23. Вимова і написання прикметників на -ський, -цький, -зький	23
Урок 24. Пряме і переносне значення прикметників. Прикметники-синоніми та прикметники-антоніми	24

Урок розвитку мовлення 25. Докладний переказ тексту «Якого кольору слова?»	25
--	----

ЧИСЛІВНИК .....

28

Урок 26. Числівник як частина мови	28
Урок 27. Вимова і написання форм родового відмінка числівників (50–100)	29
Урок 28. Уживання форм числівників на позначення часу протягом доби ..	30

Урок розвитку мовлення 29. Науковий опис річки Дніпро.	30
Урок 30. Уживання числівників у власному мовленні.	33
ЗАЙМЕННИК	34
Урок 31. Займенник як частина мови.	34
Урок 32. Особові займенники	35
Урок 33. Відмінювання особових займенників	35
Урок розвитку мовлення 34. Вибірковий переказ тексту	36
Урок 35. Уживання займенників із прийменниками.	38
ДІЄСЛОВО	40
Урок 36. Дієслово як частина мови	40
Урок 37. Неозначена форма дієслова (початкова форма)	41
Урок розвитку мовлення 38. Редагування тексту	41
Урок 39. Час дієслова. Змінювання дієслів за часами.	45
Урок 40. Дієслова теперішнього часу	46
Урок 41. Дієслова майбутнього часу	47
Урок 42. Правопис закінчень дієслів 1-ї особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу	47
Урок 43. Правопис закінчень дієслів 2-ї особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу	48
Урок 44. Правопис закінчень дієслів 3-ї особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу	49
Урок 45. Дієслова минулого часу	50
Урок розвитку мовлення 46. Текст-розповідь «Подорож у місто своєї мрії»	51
Урок 47. Вимова і написання дієслів на -ся	54
ПРИСЛІВНИК	55
Урок 48. Прислівник як частина мови	55
Урок розвитку мовлення 49. Розповідь із обґрунтуванням власної думки «Мій улюблений телевізійний проект»	56
Урок 50. Прислівники-синоніми і прислівники-антоніми	57
Уроки 51–52. Написання найуживаніших прислівників. Прислівники у власному мовленні	58
Урок розвитку мовлення 53. Текст-міркування «Чому мені подобається власне ім'я»	59

Навчальне видання

ВАШУЛЕНКО Микола Самійлович
ДУБОВИК Світлана Григорівна

РОБОЧИЙ ЗОШИТ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

4 клас
(у 2-х частинах)

Частина 2

Редактор О. С. Криворучко
Технічний редактор Л. І. Аленіна
Коректор О. В. Северцева
Комп'ютерна верстка А. О. Гуменюк

Формат 84 x 108¹/₁₆. Ум. друк. арк. 6,72.
Обл.-вид. арк. 15,71. Наклад 15 040 пр.
Зам. № 11402.

ТОВ «ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ОСВІТА»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції»
Серія ДК № 6109 від 27.03.2018 р.

Адреса видавництва: 04053, м. Київ, вул. Обсерваторна, 25
www.osvita-dim.com.ua

Віддруковано ТОВ «Поліпринт»
Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції»
Серія ДК № 1250 від 27.02.2003 р.
04074, м. Київ, вул. Лугова, 1А

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКТ

РЕЗУЛЬТАТИВНА ОСВІТА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сінгапурська математика

1 / = 1 Unit

Я ДОСЛІДНИК 2.0

Я досліджую світ

ДОЛУЧАЙТЕСЬ → ja-doslidnik.com

ISBN: 978-966-983-234-4

9 789669 832344

Торговий дім
«Освіта-Центр+»

З питань придбання навчально-методичної літератури можна звертатися:
ТОВ «ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+»
osvita-center.com.ua; osvita@osvita-center.com.ua
тел.: (044) 209-76-49; (099) 553-33-96;
(098) 961-73-18; (067) 401-75-41.